

Oppikirssi sosialismissa

Laatinut ALGERNON LEE

Julaistaan Rand-koulun kirjenvaihtolätkyynä. Koulun luovalla Säkennille mukaeltu

LÄKSY VI.

FEODALISMIN RAPPEUTUMINEN

Valtiollisen vallan keskittäminen. — Feodalistisen yhteiskuntajärjestyksen tärkeimpänä limiönä oli lukuisten läänitys-herrojen jotensakin rajoittamaton itsenäisyys. Se kiibotti heitä yrittämään valtansa laajentamista naapurien kustannuksella. Tästä kehittyneessä "kaikkien taistelussa kaikkia vastaan" heikommät sortuivat ja mahtavat tulivat yhä mahtavammiksi. Valtiollinen valta keskittyi muutamien käsiin ja kuninkaitten valta kasvoi. Tästä oli se yhteiskunnallinen hyöty, että voitiin paremmin ottaa huomioon hallitsevan luokan yleisiä etuja hallinnossa ja liikkeen edistämisessä.

Feodaali-oikeuksien supistaminen. — Mitä mahtavammiksi tulivat kuninkaat ja johtavat läänitysherrat, sitä suuremmaksi kasvoi heidän vallanhiemonsa ja sitä enemmän mahdollisuuksia ja tilaisuuksia sekä tarvetta he saivat käydä sotaa kaukanakin olevia maita vastaan. Pitkät ja kauvas ulottuvat sotaretket, kuten ns. ristiretket, kävivät mahdollisiksi. Mutta sellaisia retkiä varten herrat tarvitsivat suuria määriä käteistä rahaa. Feodaalisen järjestelmän alkukehityksen aikana jokainen läänitysherra sai tilallaan kaikkia niitä tarpeita, mitä hän kulutti kotona ollessaan ja kotinsa lähelsyydessä tapahtuvilla sotaretkillä. Mutta hänen tulonsa edustivat tavaraa, jota ei voitu kasata suuria määriä erikoistapauksia varten ja rahaa hän ei saanut sanottavasti, kun hänen alustulaisensa maksoivat veronsa tavaroissa, eivätkä itse olleet tilaisuudessa ansaitsemaan rahaa kaupalla. Kun nyt tuli tarve tehdä laajalle ulottuvia sotaretkiä, ja tarvittiin rahaa niitä varten, alkoivat läänitysherrat myöntää alustalaisilleen kauppoikeuksia, jotta voisivat kiskoa heiltä raha-veroja. Mutta näin tehdessään heidän oli pakko myöntää alustalaisilleen muitakin vapauksia, jotka kairoivat maaperän maaorjuuden alta, ja

vihdoin kukkivat itse feodalistisen järjestelmän.

Maaorjien vapauttaminen. — Yksi keino, jolla läänitysherrat hankkivat itselleen rahoja, oli sekin, että maaorja sai lunastaa itsensä vapaaksi. Tätä keinoa käytettiin sekä Euroopan mannermaalla että Englannissa, mutta etenkin viimeainnissa maassa, missä maaorjuus melkein lakkasi olemasta neljännenntoista vuosisadan loppupuolella. Jotkut vapautetuista maaorjista lähtivät kaupunkeihin ja heistä tuli käsityöläisiä ja kauppiaita, mutta toiset jäivät maatiloilleen, muodostuen vapaksi perinnöllisiksi vuokraajiksi. Uuden järjestyksen mukaan entinen maanorja ja hänen jälkeläisensä saivat pitää tilansa niin kauvan kuin halusivat, maksamalla säädetyt rahavuokrat; herralla ei ollut oikeutta ajaa heitä pois tahi kohottaa heidän veroaan, mutta heillä oli oikeus poistua tilalta milloin vaan halusivat.

Maitten myynti. — Yhä pakottavammaksi käyvän rahatarpeen vuoksi kuninkaitten ja johtavien läänitysherrojen tiytyi vähitellen lieventää lakeja, jotka estivät feodaalimaitten myyntiä ja panttaamista. Täten useat feodaalitalat joutuivat kirkkoruhtinaalten tahi kauppiaitten käsiin, joilla oli rahaa ostaa niitä. Ensimmäisen myynnin jälkeen näistä maista muodostui yleinen kauppatavara. Tällä tavalla kehittyi ei-feodaalisten maanomistajien luokka, jonka toiminnan johtavana piirteenä oli rikkauksien kasaminen eikä sotilaallisen vallan ja ritariilisen loiston ylläpitäminen.

Kaupunkien nousu. — Kansainvaelluskauden levottomuuksien aikana oli entinen kulttuuri hävinnyt, mutta silti oli jäänyt jonkinlaisia kauppaalikeen jätteitä. (Katso läksyä V.) Kuninkuallisen vallan kasvaminen edisti kauppaa, kehittämällä loistellaita elintapoja ja ylläpitämällä järjestystä kauppatieillä. Sikäli kun valtiolliset

olot vakilintuivat, syntyi siellä täällä vaihtokauppakeskuksia, jonne kauppiat toivat ulkomuallaisia tuotteita ja lähiseudun talonpojat toivat maalais-tuotteita, joita he itse tahi heidän heransa eivät kuluttaneet. Kun feodalisella aikakaudella vallitseva yksilöllinen¹ vallattomuus ja epävarmuus alinomaa uhkasi tätä kauppaa, niin tällaisen kauppaeskuksen asukkaat mielihyvällä maksoivat kuninkaalle veroa, saadaksen häneltä turvaavan lupakirjan ja oikeuden varustaa kauppaeskus vallimuureilla ja sotavaeellä. Koska näitten keskuksien asukkaat olivat kaikki pikkueläjiä, oli luonnollista, että niissä otettiin käytäntöön verrattain kansanvaltainen hallintomuoto. Niiden asioita hoiti valittu neuvosto ja toimeenpanevana valtana oli valttu "maistraatti". He itse laativat sisäisiä kysymyksiä koskevia lakeja ja hoitivat hallintoa. Useat Europan munnerrmaan kaupungit kehittyivät vallan riippumattomiksi valtakunniksi, — kuten kuuluisat Hansayhdistyksen kaupungit Hamburg, Bremen, Lybeck. Englannissa nämä kaupungit aina olivat kuninkaallisen määrittämisyvallan alaiset.

Heidän erikoinen elintapansa ja erilaiset olosuhteet, joissa he elivät, tekivät kaupunkien asukkaista enemmän edistysmielisiä ja enemmän yhteis toimintaan pystyviä ihmisiä kuin maalaisasujamistosta. Sitäpaitsi liikevoiton saanti paisutti heidän rikkauksiaan nopeammin kuin maanomistaja-aateliston. Taloudellisten etujen erilaisuus johti moniin kahnauksiin kaupunki- ja maalaisasukkaitten välillä yleistä poliittikkaa koskevissa kysymyksissä.

Parlamentaarinen hallitustapa. — Sikäli kun kaupunkien rikkaudet kasvoivat, alkoivat läänitysherrat kutsua niiden edustajia edellisissä läksyissä mainituille "herrainpäiville". Heitä kutsuttiin sinne saadaksen heiltä rahaa ja muuta kannatusta herrojen sotaretkiä tahi muita tarkoituksia varten. Mutta tätenpä he myös pääsivät osallisiksi valtiollisesta vallasta. Herrainpäivillä oli aina ristiriitoja aatellis-herrojen ja kuninkaitten välillä ja kaupunkien edustajat tavallisesti asetuivat kannattamaan kuningasvaltaa herrojen valtaa vastaan, josta vastapalkkioksi kuninkaat auttoivat heitä saamaan kauppalikkeelle edullisia lakeja. Tällaisista "herrainpäivistä" kehittyivät Europan parlamenttien ns. alahuoneet. Kaupungin asukkaat muodostivat erikoisen säädyn, jota kutsutaan milloin "porvarisäädyksi", mil-

loin "kolmanneksi säädyksi", erotukseksi kahdesta yläluokasta, aatelistosta ja papistosta, milloin kutsutaan heitä "keekiluokaksi", koska he muodostivat asteen yläluokkien ja talonpoikaisväestön välillä.

Kauppiat ja ammatillaiset. — Kuten edellä mainittiin, kaupunkien hal- hinto aluksi oli varsin kansanvaltainen. Täysiä kansalaisoikeuksia myöhemmillä ajoilla ei kuitenkaan ollut kaikilla asukkailla. Niitä omistivat alkuperäiset lupakirjan saajat ja niiden jälkeläiset sekä sellaiset henkilöt, joille he antoivat näitä oikeuksia. Ensi aluksi, tuntien suuremman väkilyvun tarvetta, kaupungit kerräästi myönsivät täysiä oikeuksia kaikille uusille tulokkaille, jopa karannelle maaorjillekin. Mutta myöhemmin kävi kansalaisoikeuksien saanti yhä vaikeammaksi. Oikeuksien rajottamisesta muutamien henkilöitten ja sukujen käsiin kehittyi erikoinen kaupunkiläysilymistö, jonka muodostivat vanhimmat suvut, ja muilla kaupungin asukkailla ei ollut äänivaltaa yleisissä asioissa. Tämä luokkaraja oli vedetty tavallisesti siten, että hallitsevan luokkaan kuuluivat ulko- ja kotimaista tukkukauppaa harjottavat henkilöt ja oikeudetoman alaluokan muodostivat käsiyö- ammatteja ja vähittäiskauppaa harjottavat ammatillaiset ja pikkukauppiat.

Keskiajan tukkukauppiat voimme pitää uuden ajan kapitalistien edeltäjinä. Mutta niillä oli kuitenkin se huomattava ero nykyajan kapitalisteista, että he ainoastaan tilapäisesti olivat työnantajia. He saivat liikevoittoa vain kaupasta, mutta ei tavaroitten valmistamisesta. Varsinaista tuotantoa yhä edelleen edustivat käsiyöläiset, jotka tekivät työtä joko kotonaan tahi pienissä verstaissa.

Tietysti siihenkin aikaan oli jonkun verran aivan ammatittomia työläisiä, jotka koko elinjäkseen jäivät palkkatyöläisiksi. Mutta keskiajan tyypillinen työläinen kuitenkin oli ammattitaitoinen taituri eikä hän ijäkseen jäännyt pelkäkäs palkkatyöläiseksi. Hän aloitti oppilaana, palvelen mestaria, joka opetti hänelle ammatin. Sitten hänestä tuli "sälli", joka teki palkkatyötä, missä sattui sitä saamaan. Määrätyn ajan kuluttua tuli hänestä mestari, joka oli oikeutettu panemaan pystyyn oman työpajan, ottamaan oppilaita ja palkkaamaan sällejä. Jokaisella oppilaalla oli oikeus päästä mestariksi. Mestari itsekin teki työtä, mutta sen lisäksi hän osti raaka-

ainetta, myl tuotteita ja usein oli hänellä jonkinlaista kiinteätä omaisuutta, — talopahanen jne.

Tavaroita siihen aikaan valmistettiin enimmäkseen tilauksen mukaan, paikallisia tilaajia varten, mutta osa tuotteista myytiin jollekin tukkukauppiaille, joka myi niitä kaupungin ulkopuolella. Työpajan kuntoon laittaminen oli verrattain helppo asia. Työkalut olivat yksinkertaiset ja useimmat työkalut omisti säälli itse. Mestarin ei kannattanut pitää montaa säälliä, sillä hänen täytyi maksaa säällille palkkaa hyvin vähän vähemmän kuin mitä säällin työn arvo edusti, koska säälli, jos hänen palkkansa olisi laskettu kovin alhaiseksi ja mestari tulisi kovin rikkaaksi, helposti saattoi itse ruveta mestariksi.

Käsityölläiset näin ollen erosivat nykyajan palkkatyöläisistä vielä enemmänkin kuin sen ajan kauppiaat erosivat nykyajan kapitalisteista.

Työnantajien ja työläisten välillä ei ollut olemassa sellaista jyrkkää luokkaristiriitaa kuin nykyään, sillä niiden elintäso oli sangen lähellä toinen toistaan.

Ammattikunnat. — Kuitenkin oli sekä kauppiailta, mestareilta että säällillä vissejä erikoisluoja valvottavana, joitten edistämiseksi he perustivat yhdistyksiä. Näitä yhdistyksiä kutsuttiin "guildeiksi" ja tällä nimellä tarkotettiin sekä kauppiaitten että mestarien ja säällien yhdistyksiä.

Jokaisessa keskiajan kaupungissa oli kauppiaitten yhdistys, jonka tehtävänä oli kauppiaitten liike-etujen edistäminen. Tällainen yhdistys tavallisesti muodostui johtavaksi hallintoryhmäksi kaupungissa.

Käsityölläiset järjestyivät "guildeihin", joita me kutomme ammattikunniksi. Niiden tehtävänä aluksi ei ollut suojella säällien etuja mestareja vastaan, sillä niihin kuului sekä mestareja että säälliä. Jokainen ammattikunta oli kuninkaallisten lakien kaupunkisääntöjen alainen, joissa määriteltiin työntekotapoja, oppilaitten ja säällien määrää, niiden palkkaa ja kohtelua ja kunkin ammattikunnan tuotteitten hintaa. Ei kukaan saanut harjoittaa ammattia ennenkuin pääsi ammattikunnan jäseneksi. Ammattikunnat olivat puhtaasti paikallisia yhdistyksiä. — aniharvussa tapauksessa oli olemassa mitään yleistä ammattiliittoa.

"Kilpailu on liike-elämän elinehto." Tätä kapitalismin nousuaikojen tunnuslausetta ei tunnustettu keskiaikana.

Kilpailua pidettiin paheena. Tämä on helposti ymmärrettävä asia. Nykyaikana jonkun vissin tavaran puute joskakin määrättyssä paikassa on helposti poistettavissa muilta paikkakunnalla tulvivien lähetyksien kautta ja siten ei voi olla suurta hintojen eroavaisuutta eri paikkakuntien tuotteitten välillä. Mutta keskiajan puutteellisten kulkuvälineitten ja tuotantovälineitten aikana oli aina olemassa se vaara, että tavarointen puute saisi aikaan hirvittävää hintojen nousua ja nälänhätää ja taasen erikoinen tuotteitten runsaus aiheuttaisi tavaramarkkinoitten täyttymistä, joka ujaisi liikenlehet vararikkiin. Tämän vuoksi yleisesti käytettiin paikollisia rajahintoja tärkeimmistä tuotteista ja samaa periaatetta sovellettiin myös palkkojen määräämiseen. Tämä tuotanto- ja elämistapa takasi kaupunkien asukkaille kohtuullisen elannon ja teki heistä vanhoillisia, jotka enemmän pelkäsivät kuin toivoivat yhteiskuntamuutoksia. "Eiä ja anna toistenkin elää", oli heidän tunnuslausensa. Ensimmäisiä kapinoimaan tätä järjestystä vastaan olivat kauppiaat, jotka halusivat kasata rikkauksia eikä ainoastaan eikä kohtuullisesti, ja joilla oli mahdollisuus siihen.

Tämän ajan hengen tuotteita ovat myös kaikellaiset muutkin ihmisten elintapaa rajoittavat lait, kuten ne, jotka määräsivät, minkä verran kunkin luokkaan kuuluva henkilö saa kuluttaa ylellisyystavaroihin, kuinka kunkin luokan pitää olla puettuna, mitä tavaroita saa tuoda kaupunkiin ja mitä ei saa, lait, jotka määräsivät, että kunkin maanomistajan tulee käyttää määrättyä osaa maataan viljan viljelykseen, tahi määrätyn karjamäärän pitämiseen, ja useita muita samallaisia, yksilöllistä vapautta rajoittavia lakeja. Joskin tätä poliittikkaa usein käytettiin väärin jonkun vissin luokan erikoisetujen edistämiseksi, niin sen tarkoituksena kuitenkin oli estää luokkia menettämästä elinkeinojaan äkkinaisten muutoksien kautta.

Keskiajan luokkatalstelut. — Tästä kaikesta huolimatta keskiajan yhteiskunnassa oli olemassa luokkatalsteluja. Sitä ilmeni maalaisasukkaiden keskuudessa, kaupungeissa, ja etenkin keskiluokan kahden tärkeimmän luokan, yläluokan ja keskiluokan välillä sekä aatelisherrojen ja kuningasvallan välillä.

Oli useita maorjakapinoita. Niillä ei ollut huomattavaa menestystä missään, Englantia lukuunottamatta, jossa

maoorjat vapautettiin virallisesti vuonna 1381, jolloin maorjuusjärjestelmä muutenkin oli jo häviämässä päin. Niiden epäonnistumisen syyt olivat samat kuin vanhempien aikojen orjakapinoitten. Maaorjat olivat eristetyt muusta maailmasta, he olivat tietelemättömiä. Heillä ei ollut mitään määrättyä yhteiskuntaohjelmaa, he eivät voineet toimia yhteinäisesti, vaan kohdistivat hyökkäyksensä yksittäisiin herroja, eikä koko järjestelmää vastaan.

Kaupungeissa vallitsi luokkaristiriitoja kauppiaitten ja käsityöläisten välillä. Edelliset tavallisesti pääsivät voitolle, koska jälkimäiset riippuivat kauppiaista raaka-aineitten saamisesta ja valmiitten tuotteitten murkkinolle jähottämisessä. Mutta kauppiaat eivät silti uskaltaneet kirstää käsityöläisiä rajattomasti, sillä he vuorostaan tarvitsivat heidän apuaan taisteluissaan yläluokkaa vastaan.

Mestarien ja säillien väliset taistelut, kuten edellä on mainittu, eivät omanneet erikoisen katkeraa luonnetta, koska säillä aina toivoi pääsevänsä mestariksi ja koska mestarin voitto säillin työstä ei ollut huomattavan suuri.

Keskiajan tärkein luokkataistelu käytiin feodaalisherrojen ja kuningasvallan välillä, jota viimeainittua tuki "kolmas sääty". Useimmissa maissa kuninkaat pääsivät voitolle. Viidenteentoista vuosisataan mennessä syntyi suurta, keskittyneitä yksinvaltoja. Aatelisherrat menettivät yksilöllisen riippumattomuutensa ja heistä muodostui etuoikeutettu luokka, jonka edut täydellisesti riippuivat kuningasvallan armosta.

Kirkko omisti keskiaikana paljon valtaa. Sitä edusti sen välitön uskonnollinen vaikutus ihmisten mieliin. Sitä lisäsi sen yhä kasvava rikkaus. Papeja lukuunottamatta harvat ihmiset osasivat lukea ja kirjottaa ja luotareihin oli keskitetty tieteellinen elämä. Tämäkin seikka lisäsi kirkon valtaa. Sillä oli kaiken tämän lisäksi kansainvälinen järjestö, joka alkaen paavista, ulottui kaukaisimman maan pitäjään, pitäjäpapiin kautta. Sillä oli omat lait ja oikeuslaitokset ja se pi-

dätti itselleen yksinoikeuden määrätä asioista, jotka koskivat sen etuja. Korkeimman papiston kautta se oli yhdistetty kuningasvaltaan ja vaikutti siihen sanzen paljon. Kuninkaat saivat lähtöä anteekslanomistretkille Roomaan. Kirkko kyllä jossain määrin auttoi alempia luokkia hyväntekeväisyydellä, mutta mitä kauvemmas keskiaikaa kesti, se muodostui puhtaasti taantumukselliseksi kirstysvallaksi.

Kun kuninkaat kerran pääsivät voitolle aatelisherroista, koettivat he tehdä valtansa rajattomaksi. He käyttivät parlamentteja ja niissä olevaa porvaristoa taistelussaan herroja vastaan. Siten he myös autoivat porvaristoa suurempaan valtaan. Mutta kukistettuaan aatelisherrat he kääntyivät porvariston valtaa vastaan, ja kukistetut aatelisjärret tässä taistelussa asettuivat kuninkaitten puolelle "kolmatta säätyä" vastaan. Siitä kehittyivät ne taistelut, joiden kruununa oli Ranskan vallankumous ja kapitalismin nousu.

KERTAUSKYSYMYKSIÄ.

Minkätähden feodaalijan kauppiat ja ammattilaiset mieluummin kannattivat kuningasta kuin läänitysherroja?

Mitä etua heillä oli siitä, että kuningas pääsi voitolle feodaalisherroista?

Minkätähden kuninkaat suosivat kaupunkien perustamista ja kauppiaitten vaikutuksen lisäämistä?

Minkätähden kuninkaat keskiajan loppupuolella yhdessä aatelisherrojen kanssa nousivat porvaristoa vastaan?

Onko käsityöläissäätyä säillynyt meidän aikaamme asti?

Millaisissa maissa vielä vallitsee feodaalisen järjestyksen jätteitä ja millä tavalla ne ilmenevät?

Minkätähden rajoitettiin liike- ja kaupparapautta keskiaikana?

Minkätähden keskiajan mestarien ja säillien välillä ei ollut niin tuumaa luokkataistelua kuin meidän aikanaamme kapitalistien ja työläisten välillä?

Luettava kirjallisuus.

Kautskyn "Sosialismin Historia". Joku yleinen historia. Niistä luettava keskiaikaa koskevat osat.